

Půlstoletí Garfinkelových *Studies in Ethnomethodology*: Zpráva z konference „Harold Gafinkel’s ‘Studies in Ethnomethodology’ – Fifty Years After“, Kostnice, 26.–28. 10. 2017

Rok 2017 už byl jako významné etnometodologické výročí na stránkách *Sociologického časopisu* připomenut (SC/CSR 53 (2): 311–322). Přesto snad neuškodí přispět k této záležitosti ještě jedním drobným textem. Jde totiž o dvojí kulatiny: v tomto roce jsme si připomenuli nejen půlstoletí od vydání přelomových *Studies in Ethnomethodology* (dále *SiE*), ale také celé století od narození jejich autora Harolda Garfinkela (1917–2011). Americký sociolog v této knize poprvé v ucelenější podobě představil základy etnometodologie (dále EM) jako sociologického směru, který usiluje o „zkoumání racionálních aspektů indexikálních výrazů a dalších praktických jednání jako kontingentních výdobytků organizovaných dovedných praktik každodenního života“ (H. Garfinkel. *Studies in Ethnomethodology*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1967, s. 11). Zformuloval, rozpracoval a empiricky zde ilustroval některé základní principy radikálně nového přístupu k sociologii, který se soustředí na organizovaný proces utváření sociálního řádu okamžik za okamžikem v průběhu rutinních sociálních interakcí, a to především skrze zájem o metody užívané samotnými aktéry (členy společnosti) ve vykonávání sociálního řádu jako neustále lokálně produkovaného, přirozeně přítomného a zjevného fenoménu.

Podobná výročí bývají příležitostí nejen k rekapitulaci, retrospektivám a nostalgii, ale také k posouzení současného stavu v dané oblasti bádání a výhledům do budoucna. Cílem konference „Harold Gafinkel’s ‘Studies in Ethnomethodology’ – Fifty Years After“, která proběhla na Kostnické univerzitě v Německu od 26. do 28. října 2017, bylo právě „obnovení diskuse o konceptuálním a teoretickém významu *Studies in Ethnomethodology*“, jak se mohli

účastníci dočíst v programu akce. Organizátoři se v jednom z e-mailů rozeslaných krátce před zahájením konference vyjádřili, že je dosti zaskočil velký zájem a počet přihlášených účastníků. „Z německojazyčných etnometodologů jsou tady skoro všichni,“ poznamenal později v soukromém rozhovoru Thomas Eberle ze Sanktgallenské univerzity, jeden ze zvaných řečníků. Publikum čítalo takřka po celou dobu konání konference kolem sedmdesáti osob, celkové množství přihlášených dokonce přesáhlo stovku. V tomto ohledu byl zřetelný rozdíl oproti podobně orientované akci, která se konala koncem září v Sociologickém ústavu Slovenské akademie věd, kde se sešlo zájemců asi pětikrát méně (což lze nicméně s ohledem na odlišný kontext v ČR a SR považovat za úspěch).

První den kostnické konference proběhl v kampusu místní univerzity s výjimečnou vyhlídkou na Alpy i Bodamské jezero. Promyšleně sestavený program byl zahájen příspěvkem organizátorů Jörga Bergmanna a Christiana Meyera, vycházejícím z první kapitoly Garfinkelovy knihy („What is ethnomethodology?“, s. 1–34). Meyer ve své části příspěvku doložil, že Garfinkelova kniha rozhodně nebyla produktem jakési „interpretativní“ protiparsonsové vlny v americké sociologii šedesátých let, jak se i u nás někdy mylně soudí. Kopíemi dokumentů z rozsáhlého garfinkelovského archivu v Bostonu ilustroval, že Garfinkel na knize soustavně pracoval již od poloviny padesátých let a struktura i obsah postupně procházely podstatnými proměnami. První kapitola, která pojednává o základních etnometodologických pojmech *indexikality*, *reflexivity* a *praktické vysvětlitelnosti* („accountability“), byla ve skutečnosti sepsána až naposledy, ve snaze poskytnout přehled hlavních východisek EM. Druhou část prvního příspěvku přednesl Bergmann, který kromě rozboru uvedených základních pojmů poukázal i na to, že Garfinkelovu praktickou vysvětlitelnost jednání lze propojit s pojmem smysluplného jed-

nání u Maxe Webera. Zdůraznil, že pojem „accountability“ je antibehavioristický, antiintencionalistický a antihermeneutický. V diskusi byla otevřena nejen vazba Garfinkelova myšlení k Schützovi, ale Ilja Šrubar připomněl i podobnost některých aspektů Garfinkelovy EM s teorií sociálních systémů Talcotta Parsonse. V souladu s logikou programu měla být předmětem druhého příspěvku druhá kapitola *SiE* („Studies of the routine grounds of everyday action“, s. 35–75), avšak Ruth Ayaš bohužel musela svou účast odvolat. Pokračoval tedy další z organizátorů, Erhard Schüttpelz, jenž podrobil důkladnému rozboru třetí kapitoly Garfinkelovy knihy („Common sense knowledge of social structures: the documentary method of interpretation in lay and professional fact finding“, s. 76–103). *Dokumentární metodu interpretace* (DMI) uvedl do souvislosti s myšlením Karla Mannheima a Maxe Webera. DMI je způsob přisouvání smyslu aspektům sociální reality, přičemž jsou aktuální projevy aktéry chápány jako dokumenty odkazující k předpokládanému „podkladovému vzorci“, který je kdesi za bezprostředně zjiitelným. Schüttpelz podtrhl, že DMI je podle Garfinkelova názoru nutným základem tradiční profesionální sociologie (např. pozorované jednání jedince je prostřednictvím DMI vysvětlováno poukazem na jeho vzdělání). Pátou kapitolu *SiE*, dobře známou studii o transsexuáloví „Agnes“ (plným názvem „Passing and the managed achievement of a sex status in an intersexed person“, s. 116–185), ve své přednášce přiblížil Stefan Hirschauer. Jeho východiskem byl fakt, že Garfinkel v tomto textu kritizuje dobové Goffmanovo pojetí *managementu dojmů* („impression management“). Zasadil kapitolu o Agnes do kontextu vývoje genderových studií, kde má status kanonického textu, jelikož do uvedeného oboru vnesla nové „mikrosociologické“ zakotvení pohlaví spočívající v sociálně organizovaných každodenních praktikách (později vyjád-

řené jako „doing gender“). Příspěvek Hirschauer zakončil požadavkem „post-etnometodologických“ studií, které by klasický Garfinkelův přístup rozvinuly prostřednictvím nových koncepcí, vytvořených od té doby v oblasti zkoumání genderu. V diskusi byly ovšem spíše projednány jiné záležitosti: Schüttpelz kupříkladu připomněl, že čtvrtou kapitolu *SiE* není nutno číst výhradně jako text o sociálních aspektech pohlaví jedince, ale také jako případovou studii obecnějšího fenoménu „passing“, který může mít i jiné podoby (např. v souvislosti s asimilací příslušníků etnických menšin). Od různosti četby jediného textu se pak účastníci na sklonku prvního dne konference dostali až k metodologickým a epistemologickým omezením EM jako takové.

Druhý a zároveň předposlední den konference se konal v historickém sále kostnické radnice v centru města. Byl to den nejrozsáhlejší a nejnabitější, rozvržený od deváté hodiny ranní až do osmé večerní. První ze dvou příspěvků navazujících na čtvrtou kapitolu *SiE* pronesl Thomas Eberle. Shrnuj obsah kapitoly, která vznikla jako součást zevrubného výzkumného projektu zaměřeného na systém amerických soudních porot, probíhajícího už od roku 1953. K metodologickým aspektům Eberle poznamenal, že nahrávky těchto rokování bychom dnes označili jako ilegální (jejich vznik sice schválili zodpovědní soudci, ale nikoliv samotní porotci). Naznačil, že šlo zřejmě o první Garfinkelův intenzivnější empirický výzkum, který tak přispěl k jeho reorientaci od sociologické teorie k zájmu o detaily situované sociální praxe. Poukázal rovněž na silnou vazbu k fenomenologii, jejímž imperativem je obrátit „k věcem samým“, zakládající tzv. *konstitutivní analýzu*, již motivuje otázka po tom, jak se sociální fenomény rodí z jednání aktérů „tady-a-ted“. Čtvrté kapitole se z jiného hlediska věnoval i Robert Schmidt, jenž zahájil konstatováním, že kulturní individualismus je založen na kulturním mentalismu. Garfinkelově studii připsal

přínos pro rozvoj praxeologického a decentralizovaného chápání rozhodovacího procesu, stejně jako pojetí tohoto procesu coby výsledku retroaktivní rekonstrukce pravidly řízeného jednání. V diskusi se navrátilo téma post-etnometodologie, ale hovořilo se i o problematice pravidel a jejich praktického dodržování, stejně jako o jednom ze stěžejních témat Garfinkelova pozdního díla, a to *instruovaném jednání* („instructed action“). Tak jako kapitole čtvrté, rovněž šesté kapitole *SiE* („‘Good’ organizational reasons for ‘bad’ clinic records“, s. 186–207) byly věnovány hned dvě přednášky. První z nich pronesl Stephan Wolff, který připomněl, že kapitolu Garfinkel sepsal společně se svým kolegou Egonem Bittnerem. Právě ten již dva roky před vydáním *SiE* publikoval etnometodologický text o organizacích. Wolff se věnoval jak recepci společného Garfinkelova a Bittnerova textu v současných organizačních studiích, tak i tomu, že obecné koncepty instituce a organizace jako způsobu sociálního uspořádání chaotičnosti jednání nejsou podle jeho soudu v pozdější EM dostatečně rozpracovány. Curyšský lingvista Heiko Hausendorf se pro svůj následující příspěvek inspiroval rovněž v šesté kapitole *SiE*, zabývá se „dobrymi“ důvody pro „špatné“ texty“. Nejprve vyšel z obecnějšího kontextu recepce EM v současné lingvistice, aby následně předložil tři poučení z šesté kapitoly pro analýzu textů: (1) texty je třeba chápat jako dokumenty sociální praxe, (2) obeznámenost s touto praxí je užívána jako zdroj během četby a (3) „čitelnost“ textu tvoří určitý ukotvovací bod. Na empirických příkladech doložil, že text je čtenářem *pro zcela praktické účely* interpretován na základě rozličných „hintů“, které jsou do něj zakomponovány. V diskusi například Hubert Knoblauch otevřel otázku, zda lze Garfinkela považovat za postmoderního autora, hovořilo se i o materialitě textů či vztahu EM a hermeneutiky. Sedmá kapitola Garfinkelovy knihy („Methodological adequacy in the quantitative study of

selection criteria and selection practices in psychiatric outpatient clinics“, s. 208–261) byla předmětem společného příspěvku Andrey Ploder a Tristana Thielmanna. Podobně jako o den dříve Meyer, také Thielmann do své prezentace zařadil snímky dokumentů nalezených v Garfinkelově archivu, včetně primárních dat v podobě patientských karet. Tematicky se soustředil – v souladu s příslušnou kapitolou – zvláště na otázku, jak se přihodí, že se člověk stane pacientem psychiatrické kliniky. Závěrem konstatoval, že relevance této kapitoly pro současné společenské vědy spočívá zejména v její metodologické dimenzi: skýtá například potenciál pro inovaci metod a podává obhajobu kvalitativního výzkumu „big data“. Odpolední program druhého dne pak uzavřel i první polovinu konference – „uctívání posvátné knihy“, jak mi s lehkou ironií v kuloárech řekla jedna z posluchaček –, strukturovanou v souladu s obsahem *SiE*. Poslední, osmou kapitolou („The rational properties of scientific and common sense activities“, s. 262–284) se ve svém příspěvku „Garfinkel a problém racionality“ zabýval Daniel Šuber. Podrobil rozboru problém racionality u Schütze, Parsonse a (v návaznosti na ně) Garfinkela, který zde vycházel i z díla Felixe Kaufmanna. Šuber předložil názor, že tuto kapitolu – předpokládající určitou nekompatibilitu vědecké a každodenní racionality – by bylo vhodné považovat za text ještě proto-etnometodologický.

Zbývající menší část programu druhého konferenčního dne již nebyla strukturována podle obsahu knihy, ale dle – se *SiE* nebo EM nicméně úzce spjatých – specifických témat. Prvním takovým vystoupením byla přednáška Wolfganga Ludwiga Schneidera o Garfinkelově transformaci problému sociálního řádu. Opět se zde objevilo téma pravidel jednání, která jsou u Garfinkela kreativně pojata jako empirické aspekty jednání, nikoliv jako předem dané předpisy. Uvedl zároveň, že tato „iluzionizace pravidel“ jako něčeho, co v ča-

se předchází jednání, není jen produktem sociologické teorie (např. parsonsové), ale pochází i od samotných aktérů. V navazující diskusi například Fritz Sack připomněl koncept habitu Pierra Bourdieuho a nadnesl otázku, v jakém vztahu ke Garfinkelovi je Bourdieuho diskuse o iluzivnosti pravidel. Následoval příspěvek Huberta Knoblaucha, jenž pohovořil o pozici Garfinkelovy knihy z roku 1967 v rámci sociální teorie. Konkrétně se soustředil na vztahy Garfinkelovy EM a Giddensovy teorie strukturace (v pojmech jako „accounts“, „reflexivity“ či sebeudržujícího charakteru sociálních struktur), Habermasovy teorie komunikativního jednání a konečně Bergerovy a Luckmannovy komunikativní konstrukce reality. Knoblauch se s publikem mimo jiné podělil i o informaci, že v pozůstalosti Harveyho Sackse na západním pobřeží USA byla nedávno nalezena korespondence, kterou s tímto americkým sociologem (u nás zatím nepříliš známým) vedl koncem šedesátých let Thomas Luckmann. Jak mi později ozřejmil v soukromém rozhovoru profesor Šrubař, Sacksova konverzační analýza byla pro Luckmanna zajímavá především jako metoda umožňující detailní transkripci mluvené řeči, ale do jisté míry i mimoverbálních aspektů jazykové interakce (v anotačních konvencích Gail Jeffersonové). Vrátime-li se ke kostnickému příspěvku H. Knoblaucha, podle jeho mínění se vliv konverzační analýzy u Luckmanna projevil i v souvislosti s důrazem na sekvenčnost sociálního jednání (jakožto esenciální součásti dnešní sociální teorie). V diskusi pak J. Bergmann dodal, že Luckmann sice od Garfinkela převzal některé etnometodologické empirické postupy, ale radikalitu Garfinkelova myšlení neakceptoval; Stephan Hirschauer opět poukázal na vztah EM a Bourdieuho sociologie (ve vztahu k jeho *logice praxe*); E. Schüttpelz pak vznesl podnětnou otázku, do jaké míry lze „ozvěny“ Garfinkelova díla u Giddense nebo Habermase považovat za skutečné porozumění *SiE* a zda

nejde jen o „estetickou podobnost“. Posledním bodem na programu druhého dne konference byl společný příspěvek Karin Knorr Cetiny a Niklase Woermanna s vizionářsky vzletným i mírně provokativním názvem „The Next 50 years: Three Challenges for Etnomethodology“. Jednalo se zároveň o vůbec první přednášku, kde výraznější roli hrála empirická data. V názvu příspěvku zmíněné tři výzvy pro EM souvisí v jejich pojetí s procesy sociálních změn během uplynulých 50 let a jsou následující: (1) nárůst významu globalizace (v protikladu k důrazu na lokalitu v klasické EM); (2) nárůst významu „syntetických“ prostředí (prostoupených technologickými nástroji či přímo technologiemi vytvořených); (3) nárůst významu „syntetických“ aktérů (jako například autonomně si počínajících počítačových algoritmů a různých forem umělé inteligence). Kromě konceptuálních záležitostí (může být etnometodologický pojem *členství* – „membership“ – rozšířen i na mimolidské aktéry?) naznačili také některé progresivní metodologické postupy, jako je využití malých přenosných kamer (např. *GoPro*) či dronů k pořizování videonahrávek situovaného jednání pro následnou etnometodologickou analýzu.

Jak jsem už zmínil v souvislosti s naposledy reflektovaným příspěvkem, konference byla vzhledem ke svému „výročnímu“ zaměření pozoruhodná – ve srovnání s jinými etnometodologickými a konverzačně analytickými setkáními – značnou převahou teoretických příspěvků. Ve světle dosud napsaného by se asi dalo říci, že spíše než o etnometodologickou konferenci šlo o konferenci „o etnometodologii“. Bylo by to ostatně v souladu s významnou pozicí fenomenologicky orientovaného bádání na Kostnické univerzitě. Takový popis by však zdaleka neseděl na třetí a závěrečný den konference, který se rovněž odehrál na kostnické radnici a nastínil některé obrysy dalšího vývoje EM po vydání *SiE*. Dva ranní příspěvky totiž byly orientovány

výrazně empiricky, oba zároveň přednesli badatelé původem sice němečtí, ale již dlouhodobě působící v anglosaských oblastech. Prvním byl Dirk vom Lehn – mimochodem i autor zdařilé knihy o Garfinkelovi (viz recenzi J. Nekvapila v *SC/CSR* 53 (2): 319–322) –, který sice v příspěvku „Garfinkel a interakce“ nejprve vyšel ze *SiE*, ale následně svou pozornost soustředil na (kontroverzní) poměr mezi EM a konverzační analýzou, aby se propracoval až ke gestům a tělesnému jednání v konkrétních situacích. Na ukázkách videonahrávek z rozmanitých prostředí žitého světa (vyšetření u očního lékaře, expozice v muzeu, hodiny tance aj.) demonstroval, že multimodální etnometodologická videoanalýza může díky svému zaměření na sekvenční organizaci jednání a jeho detailní popis přispět k rekonstrukci způsobů a metod, kterými sami aktéři jako členové společnosti analyzují probíhající interakci, jíž jsou součástí. V následné diskusi se hovořilo o radikální EM (viz např. <http://radicalethno.org>) a o hranicích i bariérách mezi současnou EM a konverzační analýzou. Dirk vom Lehn poznamenal, že vyhrocené spory mezi etablovanými etnometodology a konverzačními analytiky nejsou příliš prospěšné. Karin Knorr Cetina doplnila, že by se EM měla spíše otevírat, aby upevnila svou pozici v rámci sociologie jako jedna z jejích výzkumných metod. Druhý příspěvek třetího dne přednesl Jürgen Streeck, který rozvinul klasické garfinkelovské téma indexikality právě skrze analýzu tělesného jednání a především gest. Stejně jako vom Lehn ukázal na řadě konkrétních empirických příkladů (zvláště na videonahrávkách z autoservisu, ale i z jiných prostředí), že indexikalita má v praxi řadu různých podob, ať už jde o předvádění, mimetickou nápodobu, ikonicitu či transmodalitu („sharing feeling“). Zmínil, že gesta by se dala považovat za „accounts“ v klasickém garfinkelovském smyslu, mají však ve srovnání s mluveným či psaným jazykem více improvizovanou povahu, neboť nejsou

tak kodifikovaná a ustálená. Ve třetím příspěvku pohovořil Herbert Kalthoff o vztahu etnometodologie a materiality, především v souvislosti se *studii práce* („studies of work“), která Garfinkel a jeho spolupracovníci rozvíjeli od sedmdesátých let. Ukázkami z výuky matematiky prokázal, že situované jednání má nejen časovou a sociální dimenzi, ale také věcnou dimenzi, která souvisí se zapojením materiálních artefaktů do sociálních praktik a nakládáním s hmotnými objekty (např. tabule v učebně). Kalthoff předložil názor, že pro další porozumění materialitě by se dalo uvažovat o různých jejích kategoriích (materiály, organismy, substance a transcendentální jsoucna), stejně jako o škále mezi socialitou a materialitou. V diskusi byla otevřena otázka pozorovatelnosti, popsatelnosti a analyzovatelnosti věcí (F. Sack), konstituce věcnosti artefaktů a vazba k myšlení G. H. Meada (I. Šrubař) či nutnost diferencovat mezi materiálními artefakty různého typu, např. v souvislosti s teorií Gaia nebo umělou inteligencí nadanými jednajícími objekty (K. Knorr Cetina). Předposlední příspěvek konference přednesl Christian Greiffenhagen, který představil kritiku etnometodologické studie matematiky Erica Livingstona z roku 1986 a její vazby k myšlení pozdního Garfinkela, zejména pak konceptu „hybridních studií“, která by měla obohacovat jak etnometodologické poznání, tak vědění ve zkoumané oblasti lidské činnosti. Dvě otázky, které Greiffenhagena (a jeho spoluautora Wese Sharrocka) v této souvislosti napadly, jsou: (1) proč Garfinkel popisuje Livingstonovy výsledky jako „matematické výsledky“ a (2) co přesně znamená asymetrie mezi matematickým důkazem a „žitou prací“ dokazování, v jakém smyslu dokument zakrývá „žitou práci“, která vede k jeho vzniku? Dotkl se problému, zda jsou profese jako matematika schopné vyučovat samotné učinění *objevu* („discovery“), resp. zda je toho snad schopná (Livingstonova) EM. Zakončil otázkou, na jaké publikum vlast-

ně práce z oblasti „studies of work“ cílí, a vymezil tři možné strany: (a) samotné praktikující aktéry dané disciplíny („practicioners“, zde např. matematici), (b) komentátory aktérských praktik (sociologové vědy, antropologové, ekonomové apod.), (c) etnometodology. Zatímco Garfinkelovy *SiE* byly zjevně směřovány hlavně od (c) k (b), tj. etnometodologie adresovaná (ne-etnometodologické) sociologii, v případě „studies of work“ často není úplně jasné, kdo by měl být jejich čtenářem. Program třetího dne a zároveň i celé konference pak poslední přednáškou uzavřel Thomas Scheffer, který nastínil základy kritické etnometodologie a zamýšlel se nad tím, jak prakticky vypadá „doing being uncritical“ či „undoing being critical“, což je nezbytné k naplnění požadavku *etnometodologické indiferece* (vůči zkoumaným prostředím, aktérům a situacím). Diskuse se pak nesla v duchu úvah nad tím, zda a jak má etnometodologie „kritický“ či „angažované“ vypovídat o společenských praktikách, resp. „existenciálních záležitostech“. Knorr Cetina například připomněla nevelké množství etnometodologických studií o rasismu či aktuálních globálních a globalizovaných problémech.

O konferenci jako celku mohu bez rozpaků říci, že se velmi povedla. Úroveň příspěvků i diskuse byla setrvale vysoká, snad i proto, že program konference nebyl výsledkem veřejného „call for papers“, ale sestával výhradně ze zvaných přednášek. Tým organizátorů evidentně věnoval přípravě akce mnoho úsilí, nedošlo k žádným větším komplikacím, a dokonce i drobnější praktické obtíže nastaly jen zcela výjimečně. Dosti štědré časové dotace přednášek, diskusí i přestávek v konečném důsledku znamenaly, že se vše neustále odvíjelo v souladu s časovým harmonogramem. Veškeré příspěvky i diskuse se natáčely na video, takže by měly být brzy zpřístupněny zájemcům on-line. Program byl sestaven logicky a vyváženě, byť s převahou příspěvků „o etnometodologii“ nad

„etnometodologickými“ – ale to je s ohledem na připomínkový a výroční charakter akce pochopitelné. Zajímavým aspektem několika příspěvků bylo zohlednění nepublikovaných Garfinkelových textů z jeho rozsáhlé pozůstalosti, která čítá na 600 krabic pečlivě uspořádaných dokumentů, rukopisů, nahrávek a dalších materiálů. V tomto ohledu je škoda, že se do Kostnice nakonec nemohla dostavit Anne Rawls, která dnes právě Garfinkelův archiv v Bostonu spravuje a měla vystoupit na konci prvního dne s přednáškou „The Published and the Unpublished Writings of Harold Garfinkel: Working in the Garfinkel Archive“. Avšak jak jsem už výše zmínil, posluchači mohli i přesto v některých příspěvcích zhlédnout, jaký materiál je v Bostonu k dispozici a jak jej lze využít. Výsledky archivní práce osvětlily zvláště evoluci *SiE* před samotným vydáním knihy a 50. výročí publikace tak zároveň naznačuje, že se šest let po Garfinkelově smrti začíná rozvíjet i „scholastický“ a „archeologický“ výzkum ve svébytné disciplíně „Garfinkel studies“. Konference byla též první oficiálnější příležitostí informovat zainteresovanou veřejnost o téměř dokončeném německém překladu *SiE*, jehož vydání by mohlo debaty o EM v širším německém prostředí v dohledné době opět oživit.

Jakub Mlynář

Zpráva z „Olomoucké religionistické konference“, Olomouc, 20.–21. 9. 2017

Ve dnech 20.–21. září 2017 se v kapli Božího těla Uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci konal druhý ročník Olomoucké religionistické konference. Pořádala ho katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci pod záštitou České společnosti pro religionistiku. Druhý ročník konference přivítal řadu významných zahraničních odborníků a byl zahájen v českém prostředí zcela unikát-